

Posudek vedoucího diplomové práce

Jan Jirsák: Strážci paměti: sociální konstrukce minulosti v popřevratovém Česku

Vedoucí práce: Tomáš Samek, M.A.

Předkládaná diplomová práce dokládá, jak je dobré, když student dokáže kreativně navázat na téma své bakalářské práce v práci diplomové, tematicky ho posune a podstatně prohloubí: jestliže se Jan Jirsák ve své bakalářce věnoval konstrukcím paměti na dobu před rokem 1989 se zvláštním důrazem na to, co se dělo kulakům a jejich blízkým zejména v letech padesátých, přítomná diplomová práce zůstává věrna tématu sociální konstruovanosti paměti, ale posouvá ho novým směrem: ke kolektivním i individuálním aktérům, kteří se podílejí na vytváření obrazů minulosti v dnešní době, a ke specifickým režimům sociopolitické exploatace diskurzů vždy zákonitě spjatých s takovými obrazy.

Jestliže v bakalářce takřikajíc objevil paměť jako sociální konstrukt, nyní se již soustředí na konkrétní instituční rámce jejího vytváření, mediování a konzumace. Či ještě pregnantněji: jako bakalář si uvědomil, jak ošidné je vnímat minulost jako objektivní realitu a nakolik jsme ovlivňováni při pohledu na ni dominantním diskurzem; jako diplomant již zkoumá konkrétní instituční rámce a konverzační dynamiku takového ovlivňování, jakož i to, jak se do něho promítají zájmy konkrétních aktérů. Hlavní výzkumná otázka práce zní: "V jakém diskurzivním prostoru se odehrává projekt Příběhů bezpráví a Měsíc filmu na školách, ve kterém učitelé spolu s pamětníky konstruují obraz doby z let 1948 až 1989?"

Předložený text je dobrý a svou úrovní natolik převyšuje běžný standard diplomových prací, na něž jsme zvyklí, že je skoro ztrátou času chválit jeho přednosti. Místo toho se rovnou zaměřím na některé slabiny, neboť u tohoto autora jsem si jist, že ještě může dále růst a že taková kritika má smysl:

(1) Diplomant si není vždy vědom dialektického působení určitých dějů. Tak např. kapitolka *Rok 1989 – zrození nové paměti*, jinak velmi zdařilá, na několika místech trpí jistým legalismem: diskurz je tu prezentován jako to, co bylo do velké míry určeno a podmíněno dvěma klíčovými zákony – lustračním a zákonem o protiprávnosti minulého režimu. V tom je kus pravdy, nicméně příslušné pasáže pomíjejí skutečnost, že i tyto zákony samy byly produktem určitého diskurzivního režimu. Kapitolka místy působí dojmem, jako by diskurz tryskal *ex lege* – je možné, že je v tom autor ovlivněn jistým důrazem na legalismus typickým pro některé práce Kopečkovy, z nichž v tomto kontextu vychází. Ve skutečnosti je však působení mezi legislativním rámcem a diskurzem vzájemné, dialektické, oboustranné. Zákon je stejnou (ne-li větší) měrou sám produktem dominantního diskurzu jako jeho spoluvůrcem. Některé pasáže v práci však implikují opak.

O to cennější je, že na mnoha jiných místech se autor snaží o vyváženější pohled na věc. Jde však spíš o drobnost, na většině prostoru se naopak autor snaží soustavně vyvažovat jednostrannosti v dnes převládajících pohledech na minulost.

(2) Tím se dostávám k dalšímu bodu, jímž je občasná vyjadřovací těžkopádnost a místy i idiomatická neobratnost autorova jinak vesměs pěkného a kultivovaného slohu. Pravopisně je práce nadprůměrná, přesto v ní tu a tam nacházíme chyby v základní ortografii, jakou je třeba shoda podmětu s přísudkem v

příčestí minulém, nedůslednost v užívání čárek apod. Opět: jde spíš o kosmetické vady. I jazykově je totiž práce ve svém celku nadprůměrná.

(3) Některé pasáže působí tak, že autor příliš důvěřuje vzpomínkám v podání konkrétního aktéra – např. v kapitole *Nevinná společnost* v místě, kde přijímá vysvětlení své babičky o tom, proč chodila volit v minulém režimu, který neměla ráda. Je přece zřejmé, že právě tyto vzpomínky mohou být v dnešní retrospektivě zkresleny, a to ani ne nutně záměrně: člověk líčí minulost v souladu s obrazem, který má o sobě v přítomnosti, což na teoretické úrovni autor sám na jiném místě popisuje. Ne vždy však tyto teorémy přesvědčivě převádí do interpretace konverzací, které jistý teorém exemplifikují. Souhlasím s autorem tam, kde se shoduje s Yurchakem, nejsem si však jist, zda sám některými interpretacemi konverzačního materiálu poskytuje Yurchakovým tezím dostatečnou podporu. V kritickém čtenáři některá místa, která mají doložit platnost Yurchakova pohledu (viz příklad s babičkou), spíš vzbuzují pochybnost o tom, zda jde o adekvátně interpretované příklady. Ne že by autorem předložená interpretace nebyla možná, nicméně má daleko k tomu, aby byla vnímána jako analyticky nutná.

(4) Každé práci lze vytknout, že pominula jisté autory zásadní pro dané téma. Nepovažuji výtky tohoto typu za plodné tehdy, pokud autor dokáže vytvořit silný text na základě té četby, kterou sám používá. Tím spíš, že u takto široce rozkročeného tématu – v němž se mísí historie, konstrukce paměti, diskurzivní analýza, některé prvky konverzační analýzy, politologie, psychologie i antropologie – je každý přístup nutně jen eklektický, neboť není v moci jednotlivce, aby v rámci magisterské práce zvládl tak mnohačetnou paletu zdrojů. Přesto je myslím škoda, že autor nedokázal zužitkovat hlubší přístup k problematice ani tam, kde jsem mu jako školitel příslušnou literaturu doporučil. Na mysli mám Budenovu monografii *Konec postkomunismu*, kterou autor shledal podle vlastních slov příliš filozofickou.

Právě situovanost tématu do mezinárodního mocenského pole – alespoň v letném náčrtu – v práci chybí: odhlédneme-li od vágních zobecnění typu "ve všech komunistických zemích", zůstává svou perspektivou poněkud provinční. Chybí perspektiva postkoloniální, posthegemonický náhled na ideologie a některé další recentní přístupy. Ale opakuji: autor předložil silný text a nepovažuji za nutné, aby tento bod jakkoli musel u komise obhajovat. Spíš ho jen zde upozorňuji na to, kam ještě by mohl upřít pozornost, pokud by se tématu chtěl věnovat víc.

(5) Na několika málo místech se v textu setkáme s tím, co bych nazval mladistvě ostrými morálními soudy; samo o sobě je to spíš sympatické, byť jednoznačně vyhoceným soudem autor nutně nepřesvědčí každého čtenáře: rétorická nezpochybnitelnost není autorova silná stránka. Jinak řečeno: trochu víc vattimovského "slabého myšlení" by práci prospělo. Přesto autor myslí již daleko jemněji a diferencovaněji než v začátcích naší spolupráce.

V této souvislosti oceňuji, jak diplomant svým přičiněním lidsky zral: uvědomuje se, že tam, kde dřív soudíval příkře, je dnes již opatrnější právě proto, že dokáže nahlédnout pluralitu perspektiv různých sociálních aktérů. I o této výtce platí, co o většině výtek předchozích: při férovém zamyšlení nad určitým nedostakem práce dospívám vždy i k přednosti, která je s ním spjata. Proto toto patero kritických postřehů občas přirozeně přechází v chválu.

Tolik hrst mých výhrad k dílu, které považuji za zdařilé a nadprůměrné i

vzhledem k těm diplomovým pracím, jež získávají běžně u státních zkoušek nejlepší klasifikaci. Autor konzultoval pravidelně, dlouhodobě, pečlivě – a na textu je to hodně znát.

O hodnocení nemám pochyb: **práci Jana Jirsáka doporučuji k obhajobě a navrhuji pro ni známku výborně.** Za její vůbec nejcennější stránku považuji za první autorovu **schopnost překonat ideologický binarismus v hodnocení minulosti**, jehož byl na začátku sám obětí; za druhé **rozsáhlý diskurzivní materiál**, jež dokázal zpracovat nejen analyticky, ale místy i synteticky; konečně a hlavně **impozantní posun v sebereflexi**: autor si dokázal uvědomit svou vlastní sociopolitickou situovanost nejen jako specializovaný aktér jistého výzkumu, nýbrž i obecněji jako člověk, jehož horizont se prací obohatil a rozšířil. Je radost pracovat s někým, kdo dokáže – díky svému zanícení, pílí i ochotě naslouchat kritickým výtkám – postupně prolamovat obruče předsudků svírajících vědomí každého z nás.

V Praze 15. 1. 2015

Tomáš Samek